

ASTRID VAN LEEUWEN

Levensdans

Alexandra Radius & Han Ebbelaar

Uitgeverij Brandt
Amsterdam 2022

VOORWOORD

door Ted Brandsen

Sinds het midden van de twintigste eeuw heeft ballet zich definitief gevestigd als kunstvorm in Nederland waar het tot grote bloei is gekomen. Te midden van allen die bij deze ontwikkeling een rol speelden, zijn er twee dansers die de grootste balletsterren in ons land werden en ook voor een niet-danspubliek bekend waren als het ‘gouden danspaar’: Alexandra Radius en Han Ebbelaar.

Twee Nederlandse dansers, die al meer dan zestig jaar op een onnavolgbare manier bijdragen aan de dans in ons land en wier partnerschap, zowel op het toneel als daarbuiten, legendarisch is geworden. Pioniers die internationale sterren werden, Nederland op de wereldpodia vertegenwoordigden en de wereld naar Nederland haalden, dansers die een hoge artistieke standaard zetten bij Het Nationale Ballet waar ze grote choreografen inspireerden tot onvergetelijke creaties, kunstenaars die met hun eigen programma’s een enorm publiek lieten kennismaken met ballet, en vechters die onvermoeibaar streden voor erkenning van ballet als een belangrijke kunstvorm.

De geschiedenis van de Nederlandse dans is onlosmakelijk verweven met de geschiedenis van ‘Han en Lex’, zoals vrienden en collega’s hen kennen.

Mijn eerste kennismaking met Han en Lex was ook mijn eerste ervaring met ballet – een gebeurtenis die ik nooit zal vergeten. Ik zat op de middelbare school toen een vriendin me meenam naar een voorstelling in de Amsterdamse Stadschouwburg van *Giselle*, door Het Nationale Ballet. Ik weet niet alle details van die voorstelling meer, maar kan me nog goed de ontroering van de waanzinsscène herinneren en de absolute magie van de tweede akte, met een etherisch zwevende Alexandra Radius als Giselle en Han Ebbelaar als een emotionele en aardse Albrecht. Ik was betoverd. Door die ene voorstelling ontwaakte er in mij een liefde voor dans die nooit voorbij zou gaan.

Het was mijn eerste ervaring met ballet en ik realiseerde me toen waarschijnlijk niet dat ik meteen het beste had gezien wat in Nederland bestond op dansgebied – maar wel wist ik dat ik er helemaal ondersteboven van was.

Ik wist toen ook nog niet dat ik een jaar later zelf zou beginnen met ballet, en weer een paar jaar later bij de première van *The Sleeping Beauty* op hetzelfde toneel zou staan als Alexandra Radius, vol bewondering kijkend naar haar kristalheldere interpretatie en fenomenale techniek – van heel dichtbij.

Ik ben altijd een groot bewonderaar van Lex en Han gebleven en heb enorm respect voor hun kunstenaarschap, hun discipline en doorzettingsvermogen, hun tomeloze liefde voor de dans en voor dansers. Met mij zijn velen dankbaar voor alles wat zij individueel en samen hebben bijgedragen aan de dans in ons land.

Ik was er trots op in dezelfde groep te dansen als deze twee sterren, die er altijd waren en altijd het goede voorbeeld gaven. Net als de meeste collega's was ik me er eigenlijk niet van bewust dat ze buiten de vele voorstellingen van Het Nationale Ballet ook nog eens met hun eigen programma's

honderden voorstellingen door het hele land gaven – omdat ze nooit een dag misten. Daarnaast organiseerden Lex en Han ook jaarlijks gala's waarmee ze wereldsterren naar Amsterdam haalden, om geld te werven voor het door hen opgerichte Dansersfonds '79 dat nu nog steeds jonge dansers stimuleert, talent in het zonnetje zet en oudere dansers waar nodig ondersteunt. Langzamerhand ging Han zich meer bezighouden met lesgeven, coachen en programmeren. Hij was een fel voorvechter van rechten voor dansers waardoor hij belangrijke verbeteringen in arbeidsvoorwaarden tot stand bracht en een voorbeeld voor velen was.

Toen in 1990 ook Lex afscheid van het toneel nam, verdwenen ze uit het gezichtsveld naar het zuiden van Frankrijk en zag ik hen langere tijd niet meer. Wel kwamen ze terug voor hun gala's en hoorde ik af en toe iets aardigs over de choreografieën die ik was begonnen te maken. Zelf stopte ik ook met dansen en na zeven jaar als freelance choreograaf te hebben gewerkt, ging ik naar Australië om daar een klein balletgezelschap te leiden.

Toen ik na een paar jaar terugkwam, nu twintig jaar geleden, werd ik eerst adjunct-directeur en al snel daarna artistiek directeur van Het Nationale Ballet.

Han was lid van het bestuur en de steun die ik van hem en van Lex door de jaren heen heb gekregen is voor mij van absoluut onmisbaar belang geweest. Uit deze werkrelatie, waarin ik steeds merkte hoe dicht onze ideeën over ballet bij elkaar lagen en hoe sterk ons gedeelde geloof in de toekomst van onze kunstvorm was, groeide een vriendschap die me bijzonder dierbaar is.

De verhalen over de beginjaren van ballet in Nederland, de uitgebreide besprekingen van voorstellingen, de anekdotes uit zestig jaar sterrendom – ik heb zo veel van deze twee mensen geleerd en zo veel van ze mogen genieten!

Ik voel me zeer bevoorrecht dat ik Alexandra Radius en Han Ebbelaar zo veel jaren op het toneel van dichtbij heb mogen meemaken en nog meer dat deze twee gedreven kunstenaars mij het vertrouwen van hun vriendschap hebben gegeven.

Er zijn in de internationale balletwereld meer dansparen die gezamenlijk carrière hebben gemaakt, maar ik ken geen twee andere mensen die samen zo veel tot stand hebben gebracht, zo veel mensen hebben geraakt met hun kunst, en die al zo lang met zo veel liefde bij elkaar zijn.

De verhalen van Lex en Han – met veel inleving en kennis van zaken opgetekend door Astrid van Leeuwen – zijn bij elkaar eigenlijk één groot liefdesverhaal; liefde voor hun vak en liefde voor elkaar. Een fantastisch en inspirerend verhaal over wat kunst vermag, over steeds weer opstaan en doorzetten, geloven in jezelf en in elkaar, over dans en leven.

Ted Brandsen

‘YOU CALL THAT A PRESENT? IT’S A KILLER!’

‘Het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden.’ Aan dit Bijbelcitaat dat hij in Gerrit Achterbergs gedicht *Sneeuw* is tegengekomen, ontleent choreograaf Rudi van Dantzig in de nazomer van 1979 de titel van het duet dat hij voor het twintigjarig dansersjubileum van Alexandra Radius en Han Ebbelaar creëert. De samenwerking tussen de artistiek leider van Het Nationale Ballet en het dansechtpaar is op dat moment even ‘oud’ als de samenwerking tussen de beide dansers, Lex en Han, want het is in Van Dantzigs *Nachteiland* dat zij, als zeventienjarigen, voor het eerst samen dansen.

Van Dantzig wordt bij het maken van *Voorbij gegaan* – zo zal hij later vertellen – dan ook vooral geleid door nostalgische gedachten, ‘aan Han, dat wonderlijke jongetje dat ik voor het eerst zag tijdens een uitvoering van zijn balletschool, en aan Lex, een kind nog maar al zo getalenteerd en vastbesloten’. ‘Ik realiseerde me’, aldus Van Dantzig, ‘hoe snel de tijd was gegaan. Hoe we al werkend, samen ouder waren geworden, terwijl Han en Lex – nog steeds jong, nieuwsgierig en vol overgave – die tijd evengoed leken te logenstraffen.’

In de maanden voorafgaand aan de repetities van het

duet passeren diverse componisten de revue: Mozart, Webern, Van Beethoven. Lex: 'Rudi vroeg of we een voorkeur hadden. Maar ik zei: "Jij moet het maken, jij moet het mooi vinden, dus beslis jij maar wat je vindt dat bij ons past". 'Een autorit langs het landgoed van schrijfster George Sand in Nohant-Vic, in Midden-Frankrijk, waar Van Dantzig op dat moment net een huis heeft gekocht, brengt hem op het spoor van Sands hartsvriend Chopin. Waarna danser en vriend Rudolf Nureyev Van Dantzig helpt de knoop door te hakken bij zijn keuze tussen nocturnes, polonaises, etudes en walsen van de Pools-Franse componist: 'Take the *Etudes*. They fit Lex, and it's brilliant music.'

Voorbij gegaan komt in iets meer dan twee weken tijd tot stand. Han: 'We waren die zomer speciaal eerder teruggekomen van onze vakantie en steeds zeiden we tegen Rudi: "Wanneer begin je nu?".' Lex: 'We waren ongerust, want we zagen de datum van onze jubileumvoorstelling steeds dichterbij komen.'

Maar zodra ze met Van Dantzig de studio ingaan, valt die ongerustheid weg. Han: 'Rudi kwam iedere dag met korte stukken choreografie en samen keken we wat het beste werkte.' Lex: 'We werkten in een soort cocon, heel fijn en rustig.' Dat de pas de deux al snel vorm krijgt, komt – aldus Van Dantzig in een destijds gepubliceerd fotoboek – door 'het feit dat Han en Lex enorm op elkaar ingespeeld zijn, dat beiden zo goed weten hoe ik werk en wat ik verwacht, zodat ze met een half woord en een halve beweging van mij al weten waar ik naartoe stuur.'

De opzet volgend van de traditionele ballet-pas de deux bouwt Van Dantzig *Voorbij gegaan* op uit vier delen. Met tussen een verstild, etherisch openingsdeel en een emotionele, jagende finale voor beide dansers, twee solo's waarin hij

de heel eigen danskwaliteiten van de twee benadrukt. Voor Han een geestige, explosieve, jongensachtige variatie met duidelijke folklore-elementen, voor Lex een watervlugge, fonkelende solo. Han: 'Een heel groot, persoonlijk cadeau en een werkelijk wonderschone pas de deux, maar ook ongehooflijk zwaar en uitputtend.' Lex: 'De Britse ballerina Merle Park kwam na afloop van de première naar me toe en zei: "You call that a present? It's a killer!".'

Die première staat gepland op 13 september 1979, tijdens een balletgala waarop niet alleen Han en Lex optreden, maar ook andere solisten van Het Nationale Ballet en het Nederlands Dans Theater en een groot aantal buitenlandse sterdansers, onder wie Leslie Collier, Merle Park, Peter Schaufuss en Wayne Eagling, die Rudi van Dantzig later zal opvolgen als artistiek directeur van Het Nationale Ballet.

Vijftien minuten na de start van de kaartverkoop is de galavoorstelling al uitverkocht. En dus wordt besloten om ook de generale repetitie op 12 september maar tot voorstelling te bombarderen. De aandacht voor Han en Lex is in de aanloop naar het gala ongekend. Er is geen krant of tijdschrift waarin niet uitgebreid aandacht aan hen wordt besteed, en de twee worden overspoeld met felicitatietelegrammen en -boeketten. Lex: 'Het was overweldigend, echt totaal uit de hand gelopen.' Han: 'Het was alsof veel mensen opeens leken te beseffen dat er een Nederlands dansechtpaar bestond, en degenen die dat wel wisten leken verrast te zijn door het feit dat we inmiddels al twintig jaar samen dansten.'

In de pers wordt het gala 'een evenement van internationale allure' genoemd, en *Voorbij gegaan* blijkt een instant succes. Critici noemen het 'het klapstuk van de avond' en prijzen de 'volledige harmonie' van het danspaar. 'Van Dantzig trakteerde ze op gruwelijke moeilijkheden die ze in-

drukwekkend de baas blijven. De zaal keek ademloos', aldus Hans Vogel in *Het Parool*.

Niemand weet dan nog hoe veelzeggend het door Van Dantzig gebruikte Bijbelcitaat voor de situatie van dat moment is. Want pas achteraf blijkt dat het jubileumgala van Lex en Han een belangrijk keerpunt in hun carrière is. 'Het oude is voorbijgegaan.'

Zonder dat iemand het destijds opmerkt, is er een einde gekomen aan hun intensieve, eveneens bijna twintigjarige samenwerking met choreograaf Hans van Manen. Jarenlang waren Han en Lex zijn belangrijkste muzen; eenendertig creaties van hem hebben ze gedanst, waarvan het merendeel op en voor hen is gemaakt. Ook aan de samenwerking met sterdanser Rudolf Nureyev, met wie Lex in de voorgaande jaren op de grote internationale balletpodia schittert, zal niet veel later een einde komen.

Maar nieuwe successen gloren aan de horizon. 'Ziet, het is alles nieuw geworden.'

In 1981 danst Lex de grootste triomfrol in haar carrière, als prinses Aurora in Peter Wrights *Sleeping Beauty*, een productie die geldt als een van de belangrijkste mijlpalen in de Nederlandse theatergeschiedenis. Mede gestimuleerd door het succes van hun jubileumgala beginnen Han en Lex in datzelfde jaar, naast hun carrière bij Het Nationale Ballet, met het uitbrengen van eigen programma's. Hun bekendheid zal daardoor in de jaren tachtig nog verder toenemen, en hun niet alleen bewonderaars in de verste uithoeken van Nederland bezorgen, maar zelfs ook in China.

Het geld dat Lex en Han bij hun twintigjarig jubileum van vrienden en balletliefhebbers cadeau krijgen, steken ze niet in eigen zak, maar stoppen ze in een nieuw op te richten

fonds, het Dansersfonds '79. Een fonds dat in een land waar de dans toen en nog altijd het 'ondergeschoven kindje van de kunsten' is, dansers ondersteunt en stimuleert. Lex en Han zijn daarmee niet alleen verantwoordelijk voor de instelling van de eerste dansprijzen van Nederland, ze helpen – vooral in de beginjaren – ook veel dansers in financiële nood en verstrekken sinds 1988 tevens jaarlijkse beurzen die jonge Nederlandse dansers in staat stellen om in het buitenland cursussen en opleidingen te volgen; een must voor je verdere ontwikkeling, zo ontdekken Han en Lex zelf wanneer ze eind jaren zestig twee jaar in Amerika werken.

Nog altijd zijn ze de drijvende kracht achter dit fonds, dat inmiddels meer dan honderdtwintig prijzen en bijna honderdvijftig beurzen heeft uitgereikt. Daarnaast is Lex juryvoorzitter van de naar haar genoemde Alexandra Radius Prijs, in 1989 in het leven geroepen door de Vrienden van Het Nationale Ballet. Dit alles maakt dat hun betrokkenheid bij de Nederlandse dans, ruim dertig jaar na beëindiging van hun danscarrière, nog steeds onverminderd groot is. Dat wordt gezien en hogelijk gewaardeerd. Ook de jongste generatie dansers van de grote Nederlandse dansgezelschappen loopt met hen weg, en een prijs of een beurs van hun Dansersfonds ontvangen, wordt beschouwd als een grote eer.

'Ze hebben als danskoppel een groot stuk van de Nederlandse dansgeschiedenis geschreven', zegt danser Timothy van Poucke. 'Van Lex en Han een blijk van waardering krijgen, door hen gezien worden, is héél belangrijk, het is een teken dat je als jonge danser op de goede weg bent.' Hij en Floor Eimers zijn, bij de verschijning van dit boek, de enige Nederlandse solisten van Het Nationale Ballet, en hun talent is al op jonge leeftijd door Han en Lex opgemerkt. Beiden hebben een beurs en vervolgens een Aanmoedigingsprijs van het Dansersfonds gekregen, en in de afgelopen jaren ook

de Alexandra Radius Prijs gewonnen. Floor Eimers: 'Ik ken niemand die, na zijn of haar danscarrière, nog zó betrokken is als zij. Lex en Han zien élke cast, élke productie, ze komen ervoor terug uit Frankrijk, zijn van alles op de hoogte. Als zij binnenkomen, zet je als vanzelf een extra tandje bij. Ze zijn met hun bezieling en enorme inzet een groot voorbeeld voor mij en hun Dansersfonds is inmiddels zo'n onmisbaar onderdeel van de Nederlandse danswereld dat je het gerust Nederlands erfgoed kunt noemen.'

EEN VLUCHT UIT HUIS

Als het aan haar moeder had gelegen, had ze Ali geheten, maar op advies van Truus, de zus van haar moeder, is het Alexandra geworden, al snel afgekort tot Lex. Alexandra Theodora Maria Radius wordt op 3 juli 1942 geboren op Roompotstraat 3, een benedenhuis in de Amsterdamse rivierenbuurt, met in de tuin een prachtige seringboom. Haar vroegste herinneringen gaan terug tot de laatste oorlogsjaren. Ze weet nog hoe ze tijdens de bombardementen met het hele gezin onder de trap moest schuilen. Hoe ze bij haar vader voorop de fiets zat, terwijl hij naar de tuinders aan de Boerenwetering reed om er lakens voor eten en bloembollen te ruilen, of er simpelweg om voedsel te bedelen. 'Maar de levendigste herinnering die ik heb, is dat er op een dag een man kwam – een Duitser – om mijn vader te halen, waarschijnlijk om dwangarbeid in Duitsland te verrichten. Ik besepte dat natuurlijk allemaal niet. Ik vond het een heel aardige man en blijkbaar heb ik hem afgeleid met mijn poppenwagentje en mijn gebabbel, want uiteindelijk vertrok hij onverrichter zake. Mijn vader bleek al die tijd in het keukenkastje verstopt te hebben gezeten. Godzijdank wist ik dat niet, anders had ik hem misschien wel verraden, niet wetende wat voor een ellende ik daarmee zou hebben aangericht.'

Toeval of niet: haar vader heette ook Han. In haar tienerjaren runt hij enige tijd een stomerij aan huis, maar in de jaren na de oorlog werkt Han Radius als kok in een groot aantal restaurants. Voordat hij 's avonds aan de slag gaat, kookt hij voor zijn gezin. Lex is in die tijd, net als haar moeder, een buitengewoon slechte eter. 'Ik was rammager. Als ik een plakje kaas moest eten of melk met klontjes moest drinken, schreeuwde ik de heleboel bij elkaar.' Wel houdt ze erg van snoepen – daisy's, de pastelgekleurde likkoekjes van Jamin, zijn favoriet – en ook is ze dol op vlees. Van haar vader leert ze al jong om zelf kalfs-, runder- en lamslapjes te braden; de basis voor haar later veelgeroemde kookkunsten. 'Ik keek gewoon hoe hij dat deed.'

Haar vader is een aardige, lieve man, een goedgezak. Van hem mag alles, maar als het erop aankomt, legt hij het altijd af tegen Lex' moeder: "Moeder weet het het beste", zei hij dan.' Moeder Alexandra Theodora Maria Elisabeth Radius-Fogarott is een sterke vrouw – iets wat ze, net als haar eerste drie voornamen, deelt met haar dochter –, maar wel een die het gezin met strakke hand en weinig warmte bestiert. 'Ik herinner me dat ik bij thuiskomst mijn oma een keer een zoen op de wang gaf en mijn oma vroeg: "Krijgen je ouders geen zoen?". Waarop mijn moeder zei: "Aan die onzin beginnen we niet".' Datzelfde gold voor feestvieren en gezelligheid. 'Alleen Sinterklaas vond ze leuk. Ruim van tevoren zag ik in de meterkast al de mantel en mijter van Sint, die elk jaar door oom Cor werd gespeeld, klaar hangen en op de dag zelf kregen we cadeautjes, een ingepakte chocolademuis en iets voor de pop. Op de een of andere manier gaf het Sinterklaasfeest haar een kick, maar de verjaardag van mijn vader, op 1 december, werd nooit gevierd.'

De herinneringen aan de vele 'rare uitspraken' die haar moeder kon doen, zijn nog altijd pijnlijk. 'Bij mijn geboorte

al schijnt ze te hebben gezegd: "Gadverdamme, ik had een jongen willen hebben". En toen ik een jaar of acht was zei ze plompverloren: "Kind, neem nooit kinderen. Het is het ergste wat je kunt overkomen". Zelf kon ze aanvankelijk geen kinderen krijgen, daarom hebben zij en mijn vader een meisje geadopteerd en later, na mijn komst, ook nog een jongen. Waarschijnlijk omdat ze erbij wilde horen: iedereen kreeg kinderen, dus zij wilde dat ook, maar ik heb haar besluit om twee kinderen te adopteren nooit kunnen rijmen met wat ze destijds tegen mij zei.'

Lex is de tweede in het gezin. Truus, haar geadopteerde zus, is vijf jaar ouder. Later komt Hannie, haar vier jaar jongere, eveneens geadopteerde broertje en nog eens vier jaar later volgt – ongepland – broertje Morris. De nauwste band heeft Lex met Truus, met wie ze een groot opklapbed deelt, maar door het gebrek aan saamhorigheid in het gezin lijkt ieder vooral zijn eigen gang te gaan en zijn de kinderen grotendeels op zichzelf aangewezen. 'Ik mocht geen vriendinnetjes meenemen naar huis, dus ik speelde bij hen thuis of met kinderen op straat. Er waren nog weinig auto's, waardoor we alle ruimte hadden om te hinkelen, knikkeren of met de diablo te spelen.'

Lex zit op de Anne Frank School, de Zesde Montessori-school in de Niersstraat, op tien minuten lopen van huis. Ook destijds is ze al heel beweeglijk. 'Je mocht er grotendeels doen wat je wilde, maar toch kreeg ik dikwijls een reprimande van de juf: "Lex, je moet wel af en toe stilzitten".' Ze verzuimt ook regelmatig van school, wanneer ze door haar moeder weer eens naar tante Truus – dezelfde die voorkwam dat ze Ali werd genoemd – wordt gestuurd, en haar moeder een briefje aan school schrijft met de tekst: 'Lexje heeft buikpijn.' Truus is na een gestrand huwelijk gaan samenwo-

nen met Annie, en samen runnen de lesbische vrouwen een muzikwinkel. Lex vindt het heerlijk bij hen. 'Ik mocht zelf uitzoeken wat ik wilde eten en in de winkel mocht ik de zijden linten die aan de gitaren werden gezet met glitters versieren. Ik kreeg er aandacht en daar genoot ik met volle teugen van.' 'Tante' Annie heeft bovendien een vooruitziende blik: 'Op een dag zei ze dat het haar niet zou verbazen als ik ooit nog eens voor de koningin zou dansen.'

Al heel jong beweegt Lex 'zwijmelend' op klassieke muziek die ze op de radio hoort, en door de foto's van filmsterren en danseressen die ze, vanaf het moment dat ze kan lezen, in tijdschriften ziet, ontdekt ze de wereld van de dans. Ze krijgt geen zakgeld, maar mag van haar moeder, die blij is met elk uurtje voor haarzelf, wel al vroeg naar de film. Als achtjarige loopt ze in haar eentje van huis naar Cinetol in de Tolstraat, naar het Ceintuurtheater vlakbij de Ferdinand Bolstraat of naar het nog altijd bestaande Rialto. Voor vijfendertig cent per kaartje ziet ze er de films met Danny Kaye, maar het zijn de Amerikaanse en Britse dansfilms met sterren als Vera-Ellen, Leslie Caron, Cyd Charisse en Moira Shearer die haar hart sneller doen kloppen. 'Ik was compleet betoverd, dacht: als je toch zó kan dansen. Niet dat ik toen al wist dat ik danseres wilde worden, ik wilde enkel zijn zoals zij.'

Via een vriendinnetje komt ze terecht op een amateurschool voor ritmische dans in de Doelenstraat. Sommige leerlingen dansen er op gympen, andere op blote voeten en enkele op spitzen, onder wie al snel ook Lex. 'Misschien kreeg ik ze voor mijn verjaardag, of misschien had ik me thuis extra verdienstelijk gemaakt, maar al snel had ik mijn eerste paar: zwarte leren spitzen, net als mijn idool Cyd Charisse. Die van mij, afkomstig van Mignon in de Damstraat, waren wel minstens een maat te groot, want we kochten ze op de

groeit. Ze hadden een stalen veer in de zool, zodat deze niet doorboog en je dus langer met de spitzen deed. Heel slecht voor je voeten.'

Haar tweede, roze paar weet ze later heel slim te bemachtigen bij een schoenmaker aan het Europaplein. 'Daar lag een roze paar in de etalage, maar je wist dat het door de zon zou gaan verkleuren, dus zei ik tegen die man: "Als u nu een paar in mijn maat in de etalage legt, dan kan ik dat wanneer de kleur wat verbleekt is wellicht voor een kortingsprijs van u kopen, en in ruil daarvoor krijgt u dan een paar mooie dansfoto's van mij", en zowaar: daar ging hij in mee.'

De oefeningen aan de barre in de dansschool aan de Doelenstraat vindt Lex fijn, maar het vrije dansen erna bevalt haar totaal niet. 'Ik heb dat nooit wat gevonden: zomaar een beetje improviseren.' Na een half jaar neemt haar vader haar daarom mee naar een andere school, die van Nel Roos aan de Koninginneweg, omdat hij van kennissen gehoord heeft dat daar goed les wordt gegeven. Ze gaan er op een woensdagmiddag langs, zonder afspraak, en Nel Roos zegt: 'Laat haar maar meteen meedoen.' Haar spitzen mag Lex de eerste tijd echter nog niet dragen, daarvoor zijn haar voeten nog niet sterk genoeg. 'Ik vond haar daardoor wel meteen minder aardig, maar de discipline in de les sprak me direct aan, ik voelde intuïtief dat het niveau hier hoog was.'

In het begin volgt ze één les in de week, na verloop van tijd worden dat er twee, daarna drie en uiteindelijk, op haar veertiende, heeft ze alle doordeweekse dagen les bij Nel Roos. 'Dat ik me zó kon uitleven in dans, was voor mij iets magisch. Ik genoot van het bewegen op prachtige pianomuziek, gespeeld door een oude Indische dame, Lisa van der Weert. Van het heerlijke, extra lange adagio dat Nel altijd maakte en zelf zo mooi voordeed. Als ik danste was ik helemaal weg, in

een volstrekt andere wereld. Er bestaat nog een filmpje uit die tijd, gemaakt door een ouder van een leerling, waarop je mij als negenjarige in de weer ziet. Hoe ik sprong, hoe ik mijn *pas de chat* deed, hoe ik *ratatata* op mijn eerste paar witte spitzen trippelde: ik was zó fanatiek, zó bevlogen.’

Na de eerste lesmaanden vraagt Nel Roos op een dag aan Lex of haar moeder haar een keer kan bellen. Het blijkt dat er nooit lesgeld is betaald. ‘Mijn moeder zei botweg tegen Nel Roos: “Als u vindt dat ze talent heeft, dan moet u haar maar gratis lesgeven”. Twee keer heeft ze me daarna – omdat Nel Roos daarop aandrang om gène bij mij te voorkomen – een rijksdaalder meegegeven. Daarna heeft ze nooit meer een cent betaald en Nel Roos heeft er nooit meer over gesproken.’

De dans blijkt voor de jonge Lex een vlucht uit het leven thuis. Nel Roos neemt haar onder haar hoede, is lief voor haar, nodigt haar pupil soms ook bij haar thuis uit en laat haar op de zondagmiddag naar bijvoorbeeld Maria Callas luisteren. Lex heeft duidelijk talent, maar ze is geen uitgesproken wonderkind en met haar geringe lengte – aan het begin van haar tienerjaren meet ze één meter vijfenveertig – zal het lastig worden om een plek in het corps de ballet te bemachtigen. Nel Roos zegt dan ook: ‘Lexje, je zult heel hard moeten werken, want je moet solist worden.’

Inmiddels heeft Lex de lagere school verruild voor de Christelijke Nijverheidsschool in de Rustenburgerstraat. Maar kort voor haar veertiende verjaardag vindt haar moeder het welletjes. Ze belt naar school met de mededeling dat Lex’ opa – op wie Lex heel erg gesteld is – is overleden. Bij thuiskomst blijkt opa echter nog springlevend, haar moeder heeft de mededeling puur als smoes gebruikt om Lex thuis te krijgen. Het wordt, vindt ze, tijd dat haar dochter gaat werken

en niet veel later wordt Lex daarom naar de HEMA in de Ferdinand Bolstraat gestuurd, waar ook haar zus Truus werkt. Om daar aan de slag te mogen, blijkt je echter minimaal vijftien te moeten zijn. Als alternatief moet Lex meehelpen in het huishouden en in de stomerij van haar vader, maar al na enkele maanden stuurt haar moeder haar opnieuw naar de HEMA, met de boodschap: ‘Zeg maar dat je inmiddels vijftien bent geworden.’ Als veertienjarige werkt Lex zodoende op verschillende afdelingen van het warenhuis, waaronder de galanterie-, de servies-, de overhemden- en – tot haar grote vreugde – de snoepafdeling. ‘God, wat heb ik daar veel gesnoept! Ik zie ook nog steeds een van de vaste klanten voor me, een nogal armoedig uitziende vrouw die altijd voor een onsje chocoladeflikken kwam. Die gaf ik dan stiekem een hele zak mee.’

Lex’ dansdroom krijgt ondertussen steeds meer vorm. Al als lagereschoolleerling heeft ze in Tuschinski het Scapino Ballet zien optreden, maar daar wil ze niet heen, ze vindt het repertoire van de groep ‘veel te kinderachtig’. Ook heeft ze, samen met haar vader, een voorstelling van het Nederlands Ballet (een van de voorlopers van Het Nationale Ballet) in Theater Carré bijgewoond. Het gezelschap presenteerde er een modern programma, met onder meer Maurice Béjarts *Symphonie pour un homme seul*, en ook dat spreekt haar totaal niet aan. ‘Ik besepte toen nog niet dat het Nederlands Ballet ook klassieke werken danste, dus voor mij was er maar één gezelschap waar ik van droomde: het Ballet van de Nederlandse Opera, dat ik gezien had in *De droom van Veronique* van Françoise Adret en in de tweede akte van *Giselle*. In zo’n beroemd klassiek meesterwerk meedansen, dat was wat ik écht wilde.’

Maar het loopt allemaal toch net even anders. Op een dag komt Sonia Gaskell, artistiek leidster van het Neder-

lands Ballet, naar de school van Nel Roos om er jong talent te spotten voor de dan, in 1956, net opgerichte dansvakopleiding van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. 'Ik wist niet wie ze was, maar had van de andere kinderen wel begrepen dat het geen aangenaam mens was.' Na de les laat Gaskell weten geïnteresseerd te zijn in Lex, maar Lex' moeder wijst haar voorstel resoluut af. 'Tegen mij zei ze: "Ben je gek? Daar komt niets van in, zo'n opleiding kost alleen maar geld".' Wanneer Gaskell vervolgens zegt dat Lex dan maar bij haar Nederlands Ballet moet komen, hapt haar moeder alsnog toe. 'Zónder met mij te overleggen! Ze hoopte ergens toch dat ik een beroemde danseres zou worden en bovendien: bij het Nederlands Ballet ging ik 125 gulden in de maand verdienen.'

Ook Nel Roos is uitgesproken over het aanbod van Gaskell: "Als Lexje niet naar Gaskell gaat, trek ik mijn handen van haar af", zei ze tegen mijn moeder.' Lex besluit daarom uiteindelijk maar te vertrouwen op het oordeel van haar docent, al reageert ze alsnog stampvoetend wanneer ze kort daarna hoort dat haar moeder een contract voor maar liefst twee jaar bij het Nederlands Ballet heeft getekend. Tevergeefs. Haar moeder negeert haar protesten en zegt: 'Je gaat gewoon!'

WARMTE EN LIEFDE IN EEN SLAGERSGEZIN

Met een deel van het vruchtvlies nog om zijn hoofdje komt Josephus Johannes Maria Ebbelaar op 16 april 1943 ter wereld op de Beatrixlaan nummer 4 in Hoorn. Han wordt, zoals dat heet, met de helm geboren. Over die kinderen wordt wel beweerd dat ze over speciale gaven beschikken en dat hun een grote dosis geluk wacht. Han's moeder zal dan ook nog vaak verkondigen dat haar zoon een bijzonder kind is.

Han is de derde van acht kinderen. Zijn vader, Bernardus Maria (Ben) Ebbelaar, werkt vanaf jonge leeftijd in de slagerij van grootvader Ebbelaar. Zijn moeder, Elisabeth Theodora (Bep) van den Broek, krijgt na het behalen van haar mulodiploma een baan als secretaresse bij kruideniersketen Simon de Wit. Net in de twintig besluiten de twee jonge geliefden een slagerij in Rotterdam over te nemen, maar ze worden het slachtoffer van malversatie, en enkel doordat Bep niet lang daarna honderd gulden in de loterij wint, zijn ze in staat om te trouwen en hun eerste meubelen te kopen. Ben Ebbelaar wordt kort daarop door Vleeswarenfabriek Rein Groot aangenomen om de hoofdwinkel van de twee slagerijen die het bedrijf in Hoorn exploiteert te leiden. Bep heeft al gauw haar handen vol aan het gezin, dat later,

wanneer Han ongeveer negen jaar is, achter de winkel aan de Gedempte Turfhaven gaat wonen.

Tijd is er nooit in het slagersgezin, het werk gaat altijd voor. Maar warmte en liefde zijn er – hoe anders dan bij Lex thuis – in overvloed. ‘Wij zijn grootgebracht met dezelfde affectie die mijn ouders voor elkaar voelden. Ze waren heel close, altijd lief tegen elkaar, zelfs toen mijn moeder op latere leeftijd aan dementie leed, nam mijn vader haar nog regelmatig op schoot.’ Met vijf zonen en drie dochters wordt er weliswaar volop gekibbeld in huize Ebbelaar, maar daar wordt laconiek mee omgesprongen. ‘Vooral mijn broer boven mij kon geweldig pesten, maar ik kon ook heel goed terug pesten en dan zei mijn moeder doodkalm: “Ja, wie de bal kaatst, kan hem terugverwachten”. We mochten echter nooit met ruzie naar bed gaan, je moest het eerst weer goedmaken. Als ik bijvoorbeeld na een woordenwisseling met mijn vader naar boven was gegaan, werd ik naar beneden gehaald en tikte die ouwe op z’n wang, zo van: eerst een kus, want we gaan pas slapen als alles oké is.’

Het gezin is katholiek. Wanneer Han’s zus Mieke – voorbestemd om het klooster in te gaan – zich als eerste van de kerk afkeert, is dat even flink schrikken, maar het wordt uiteindelijk toch zonder veel omhaal geaccepteerd. ‘Mijn ouders waren weliswaar gelovig, maar ook heel realistisch. En sociaal. Vooral mijn vader, die zich onder meer om de armen bekommerde en ook regelmatig gevangenen bezocht.’

Kerstmis is in het gelovige gezin altijd een belangrijk evenement. ‘Na nachtenlang rollades te hebben gemaakt, trok mijn vader dan zijn zwarte pandjesjas aan en kwam het zilverwerk en het zondagse servies op tafel. Mijn moeder hield ook erg van dergelijke opsmuk: ze droeg een bontjas en was altijd heel koket. Wanneer wij zondags naar de kerk gingen, zagen we er ook allemaal op z’n beeldig uit.’

In interviews vertelt Han later wel dat hij uit een arbeidersgezin komt, maar wanneer hij na het overlijden van zijn moeder in haar chique tas een van die interviews vindt, heeft ze die uitspraak – tot zijn grote vermaak – ferm doorgekrast. ‘Mijn moeder zag zichzelf absoluut niet als een arbeidersvrouw.’

Aan de oorlog en de nasleep ervan heeft Han weinig herinneringen. ‘Ik weet dat de lucht soms volhing met vliegtuigen en doordat het vlees in de naoorlogse jaren nog lange tijd op de bon bleef, heb ik veel zegeltjes moeten plakken, maar verder was ik een zonnig bol kind. Echt! We hadden volgens mij ook geen gebrek aan eten. De grote Van Nelle-trommel was in elk geval altijd gevuld met kaakjes of koekjes.’

Behalve zonnig is Han ook heel druk, snel afgeleid en chaotisch in zijn denken. De tijd op de katholieke jongensschool Sint Jozef vindt hij vreselijk. ‘Álles vond ik vreselijk. Het stilzitten, stijfjes, met de armen over elkaar: dat was niks voor mij. Ik voelde me opgesloten. En hoewel ik meestal net wel zeventjes haalde, was ik er met mijn hoofd totaal niet bij. Toen ik rond mijn tiende begon met dansen, bleef ik in de vijfde klas ook meteen zitten.’

Dat Han inderdaad een bijzonder kind is, blijkt al snel. Met zijn zusje Mieke heeft hij een goede band – ze zijn beiden dol op verkleedpartijen – maar zijn broers vinden hem maar een vreemde snuiter. ‘Alleen al mijn kleren waren anders, moderner, waardoor ze, wanneer we naar de kerk liepen, weigerden om naast die ‘lijp’ te lopen. Dan liep ik alleen, het kon mij niets schelen, ik leefde totaal in mijn eigen wereld.’

Thuis hebben alle kinderen taken, maar wanneer het werk gedaan is, mogen ze hun eigen gang gaan. Han vindt in die vrije uren een tweede thuis bij zijn ‘prettig gestoorde’ achter-

buurvrouwen Miep en Bertha Veldhuis, beiden halverwege de twintig en daarmee zo'n vijftien jaar ouder dan hij. Hij krijgt er alle aandacht, kan er zijn energie kwijt, onder meer in de eigen theatervoorstellingen die het drietal maakt, en de zusjes stimuleren hem in zijn anders zijn. Ook hebben ze als een van de eersten in de buurt een televisie en zo maakt Han kennis met onder meer Mies Bouwman, Conny Stuart, Leen Jongewaard en het Cabaret Lurelei. De broer van Miep en Bertha, Wim, doet ook nog een duit in het zakje: hij is dameskapper en met de pruiken die hij meebrengt, hebben ze de grootste lol. Bovendien is Wim in Alkmaar lid van de operettevereniging en als hij wel eens wat danspassen uit zijn optredens voordoet, zit de kleine Han met grote ogen te kijken.

Rond diezelfde tijd staat op de kermis in Hoorn een variétéent, in Han's herinnering het Théâtre de La Gaité de France de Paris. Daarbinnen doet een Rita Hayworthachtige vrouw, in een jurk met diepe split, een voor Han 'mateloos opwindend' cancadansje, dat hij vervolgens thuis, op verzoek van zijn ouders, voor wat geld of een banaan voor de visite nadoet. 'Iedereen vond het heel vermakelijk. Er was geen gêne, maar mijn ouders beseften destijds ook nog niet helemaal wat dansen inhield.' Lachend: 'De man in de 'enge' maillot kenden ze nog niet.'

In de Parkzaal in Hoorn ziet Han zijn eerste volwaardige dansvoorstelling, een uitvoering van het Ballet der Lage Landen. De danseressen op spitzen, solist Ben de Rochemont die *grand jetés en manège* doet: het maakt allemaal enorme indruk op hem. Maar de meeste indruk maakt artistiek leidster Mascha ter Weeme, die voor het doek een praatje houdt. 'Ze had knaloranje haar, droeg een pistachekleurig truitje en haar felrood gestifte lippen hadden om-

hoog krullende uiteinden. Ze was op en top een artiest. Ik was totaal gefascineerd, had nog nooit zo iets gezien! Natuurlijk gingen Miep, Bertha en ik ons daarna ook zo schminken.' Later nemen Miep en Bertha hem mee naar het Franse Ballet de Marquis de Cuevas in Theater Carré. Han herinnert zich het complete programma nog: *Noir et blanc* (in Nederland bekend als *Suite en blanc*), *Mort de Narcisse* en *Gaité Parisienne*. 'Ik kwam op vleugels het theater uit.'

Al daarvoor is hij met een van de zussen bij de balletschool van Nel Hoogendoorn langsgesegaan, om te vragen hoeveel de kinderlessen kosten. Vervolgens verzint hij een list. Terwijl zijn moeder de ramen staat te lappen, vraagt hij haar: 'Mag ik op ballet?' Wanneer zijn moeder reageert met: 'Nee joh, dat is toch veel te duur', zegt hij: 'Maar als het nu twee kwartjes kost, zou het dan mogen?' 'Ja, dan zou het wel mogen', antwoordt zij, en daarop zegt Han: 'Nou, dan mag het dus, want het kost twee kwartjes.'

Han komt in een gymbroekje naar zijn eerste les en wordt onthaald door 'een gillende horde meiden'. Nel Hoogendoorn denkt haar nieuwe leerling daardoor direct al kwijt te zijn, maar Han voelt zich tussen de balletmeisjes veel meer thuis dan tussen de jongens op het voetbalveld. Hij adoreert zijn balletjuf en de eigen improvisatie die de kinderen aan het einde, na het oefenen van de balletposities en de pliés en tendu's, mogen doen, is voor hem hét ultieme moment van de les. Al tijdens de eerstvolgende eindejaarsvoorstelling laat Nel hem een eigen dansje doen op muziek van Dvořák en dat is meteen een 'succès fou': het publiek, onder wie zijn moeder, stamp met de voeten van enthousiasme. Over *Ecosaisies*, een Chopin-choreografie die hij het jaar erop samen met zijn lerares mag dansen, schrijft het *Noordhollands Dagblad* zelfs: 'De veertienjarige liet de indruk achter beheers-ter en verfijnder te kunnen dansen dan zijn leermeesters.'

Wanneer hij daar vervolgens van een enkeling negatieve reacties op krijgt – ‘wat verbeeldt hij zich wel niet’ – zegt zijn moeder: ‘Ach joh, stop er toch mee! Als het in het klein al zo gaat, hoe moet het er in de professionele wereld dan wel niet aan toegaan.’ Maar Han peinst er niet over. Hij ádemt ballet, en zijn ouders laten hem begaan. In een koningsblauw plakboekje met witte sterren – dat hij nog altijd heeft – verzamelt hij plaatjes van beroemde danseressen als Tamara Toumanova en Margot Fonteyn en bewaart hij elke balletfoto die hij in kranten en tijdschriften kan vinden. Op straat danst en springt hij meer dan dat hij loopt. ‘Eén keer ben ik daardoor zelfs onder de bakkerskar gekomen.’

PRIVÉCOLLECTIE

Lex tijdens een uitvoering van Balletschool Nel Roos in een zelfgemaakte choreografie, 1954

PRIVÉCOLLECTIE

Han tijdens een uitvoering van Balletschool Nel Hoogendoorn, 1956

